

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

"Qədim Gəncədə - bu dahilər və çinarlar şəhərində bir yazıçı yaşayır. O torpaqda boz toxumun, çəlimsiz çiliyin, cansız tingin əlindən torpağa düşən kimi yaşıl fəvvarəyə çevrildi ki nə məlum deyil? O yazıçı dostumuz ömrünün 60-cı baharına qədəm qoyur. Və əgər torpağın, ağacın, axar suyun insana bənzədiyi qəbul eləsək, Gəncənin göylərə baş alan hansısa bir çinarının o yazıçıya oxşarlığını görürük. Ömrü boyu öz əlinin-qələminin zəhməti ilə yaşamış, Gəncədən çox-çox uzaqlarda tanınmış Qərib Mehdi yaradıcılığı ilə o çinarlar arasında bir qəribə oxşarlığı hələ neçə il əvvəl sezə bilmisəm".

Görkəmli nasirimiz Qərib Mehdiyə həsr olunan bu yazını iyirmi il əvvəl qələmə almışdım. İndi Qərib Mehdi 80 yaşındadır və o çinar-insan bir az da ucalıb, kökü bir az da dərinliklərə gedib. Qərib Mehdi bu iyirmi il ərzində yaradıcılıqdan, ona ömrü boyu baş ucalığı gətirən, oxucuların sevimlisinə çevrilən sənət dünyasından ayrılmayıb.

Qərib Mehdi 60 ildir bu ədəbiyyatın içindədir. Yazdıqları göz qabağındadır: lirik və satirik hekayələr, mənsur şeirlər, povestlər, publisistik məqalələr... Bəlkə yazma bilmədikləri yazdıqlarından artıqdı. Qəribin bu dünyada heç bir vəzifəsi olmayıb. Təhsili belədir ki, 19 yaşında Gəncədə fəhlə-gənclər axşam məktəbini, 35 yaşında Gəncə Dövlət Pedaqoji institutunun ibtidai təhsil pedaqogikası və metodikası fakültəsini bitirib. Əmək fəaliyyətinə poçtalyonluqla başlayıb, sonralar teatrda aktyor, dəmir-beton memulatu zavodunda bəna, suvaqçı, betonçu, armaturçu, qaynaqçı işləyib. İnstitutu bitirəndən sonra Qərib 5-6 il orta məktəbdə müəllim işləyib. Və nəhayət, 1971-ci ildə Gəncə Pedaqoji institutunda çoxtirajlı "Yüksəliş" qəzetinin redaktoru olub, bir xeyli müddət də Gəncə Alimlər evi nəzdində "İlham" ədəbi birliyinə rəhbərlik edib. Bir sözlə, Qərib Mehdiyə bir neçə mənada "zəhmətkeş yazıçı" titulu bəxş etmək olar. Birinci halda: Qərib müəllim böyük bir filə sahibidi, oğul-uşaq sarıdan özünə əziyyət verməyib (hamısını da yerləşdirib, ata kimi hamı ona həsəd çəkə bilər) və Qərib müəllim o boyda ailəni maaşı və qonorarı ilə dolandırır. Otuz dörd il əvvəl Qərib müəllimin Gəncədəki o kasıb evində qonaq olanda Çexovun bu sözlərini xatırlayırdım: "Ədəbiyyatçı olmaq - rahatlıq bilməmək, dadlı yeməklərdən məhrum olmaq, həmişə qonorar gözləmək və heç bir zaman cibdə bir quruş belə pul görməmək deməkdir. Həqiqətən də çətin, əzəblı, tikanlı bir yoldur". Qərib müəllim bu əzəblı, tikanlı yolu şərəflə keçib və əsil ata, ailə başçısı vəzifəsini şərəflə yerinə yetirib. İkinci halda: Qərib Mehdi həqiqətən zəhmətkeş yazıçıdır. 1967-ci ildə, "İşıq" adlı ilk kitabından üzə bu illərə iyirmi beşdən artıq kitabı çıxıb.

Həmişə onu düşünəndə vaxtilə anasına həsr etdiyi "Qərib hey" hekayəsindəki o harayı xatırlayıram. "Bəzən bir könül sındırmaq istəyirəm, bəzən birisinə yuxarıdan baxmaq istəyirəm; bəzən birisinin vəzifəsində gözüm olur, ona quyu qazmaq istəyirəm, anamın səsi gəlir; "Qərib hey!.." Bəzən paxıllıq hissi qəlbi mi didir, dostlarımlın, yoldaşlarımlın, yüksəlişinə, şöhrətinə darılıram, bəzən haqqı nəhaqqın pəncəsinə vermək istəyirəm, anamın səsi gəlir: "Qərib hey!" Bu ana nəsihəti Qəribin bütün həyat yoluna işıq saçdı və Qərib o mənəvi təmizliyi əsərlərində də obrazlarının həyat tərzinə "köçürə" bildi. Burada bir haşiyyə çıxmaq istəyirəm. Görkəmli yazıçı-ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayev Qərib Mehdiyəvin "Qərib hey!.." hekayəsini oxumuş və o əsəri "kövrək hisslərin poetikası" adlandırmışdı və o "Gəncə

ƏDƏBİ HƏYAT

lik" nəşriyyatının direktoru Əzizə Əhmədovadan xahiş etmişdi ki, 10 çap vərəqi həcmində olan kitabından 2 çap vərəqini gələcəyinə ümid bəslədiyi Qərib Mehdiyə versin.

Qərib Mehdi bütün ömrü boyu həqiqəti, həyatda gördüklərini qələmə alıb, yalan danışmayıb. Bu həqiqət hissi onun bədii təxəyyülünə də təsirsiz qalmayıb. Onlarla obrazları həyatdan, gerçəklikdən yaranan obrazlardır. Biz onları tanıyıraq. Amma Qərib bu obrazları elə ümumiləşdirib ki, burada ancaq yazıçı məharətinin şahidi olursan.

Qərib Mehdi 70-ci illərdə yazdığı "Rast" povesti onu bir yazıçı kimi ədəbi ictimaiyyətə, oxuculara tanıtdı və "Rast"-ın ayağı sayılı imiş. O povest Qəribin bütün sonrakı ədəbi uğurları üçün bir başlanğıc oldu. Qərib "Rast" yolunu tutub lirik nəsrin maraqlı nümunələrini yaratdı. Rast-doğru, düz deməkdir, həm də ən qədim, əsrlər keçdikcə təhrifə uğramayan muğamımızdır. Qəribin bu povestdə təsvir etdiyi hadi-

zəkli bir əşyası kimi baxır. Namuslu insanlar Əhliman kişilər isə əzab çəkirlər. 400 dolları çatmır ki, musiqi istedadı olan sevimli nəvəsi üçün skripka alsın. Axır ki, dövrəsində olan adamların köməyi ilə skripka alınır. Amma uşağın ad günündə skripkanın mi simini qırır. "Skripka üçün mi simi" povestində Qərib Mehdi yeni dövrün həqiqətlərini əks etdirir. Zaman dəyişib və bu dəyişilən Zaman insanların psixologiyasında, həyata münasibətində də təbəddülatlar yaradıb. Müəllif dörd obrazı diqqət mərkəzinə çəkir. Əhliman kişi öz təmizliyi və mənəvi bakirəliyi ilə bizə keçmiş illərin nəsr əsərlərindəki kommunist obrazlarını xatırladır. Amma fərqi budur ki, onun mübarizə üsulu dağıdıcı xarakter daşıyır, o, inqilabçı deyil. Dərdlər və xəstəliklər içində çəpəlayır. Amma sonadək kişi qürurunu hişf edir, bir kimsənin qarşısında əyilmir. Gəlini Humay xanım itkin düşən ərinə gözləməyib ərə gedir, amma biz onu da qınamırıq. Bu tipli gözəl qadınların "fəl-

Qərib Mehdi həyatın neqativ cəhətlərini, cəmiyyətdə yaşadığı mühitdə baş verən mənfə halları ümumiləşdirməyi qarşısına məqsəd qoyub. Onun təsvir etdiyi neqativ aləmə daxil olarkən sanki Haqverdiyevin vaxtilə ifşa hədəfinə çevirdiyi "marallar"-ın yeni, müasir tipləri ilə qarşılaşırsan. Təbii ki, zaman dəyişib, indi mollaları, baqqalları, tacirləri, qoçuları deyil, alim olmaq xəyalına düşən bisavadları, istedadsız jurnalistləri, bacarıqsız müğənniləri, harın biznesmenləri, bir sözlə, mənəviyyatsız adamları tənqid hədəfinə tuş etmək, onların böyük iddiaları ilə cılız varlıqları arasındakı təzadları canlandırmaq vacibdir. Qərib Mehdi 60 müşahidə "teleskopu" əsasən daha çox belə olduğu jurnalistika və elm aləminin, evlər idarəsinin, redaksiyaların üzərinə tuşlanır və yazıçı öz "marallar"-nın qolundan tutub bircə-bircə onları bizə tanıdır. Kimdir bunlar? İstedadsız bir insan-Çıraq müəllim. Özünü hamıdan yuxarıda görmək arzusu ilə yaşayan bu adam "Mıx-mısmar müəssisəsinin tarixi" haqqında

QƏRİB MEHDİ - 80

QƏRİB HEY!..

sələr də uydurulmamışdı, həyatın özündən gəlirdir. Əsərdə iki insanın- cəmiyyətdəki hər dəyişikliyə uyğun sifətini, xarakterini dəyişən Ağabəyli ilə istedadlı bir musiqçinin - Cəmilin mübarizəsini əks etdirir. Cəmilin əzəblı həyat yolu bütün dramatik məqamları ilə gözlerimiz qarşısında canlanır. "Rast" zirvəsinə ucalana qədər Cəmil daxilən saflaşır, kamilləşir, Ağabəyli isə kiçilir, cılızlaşır. "Ağabəyli də özünü unudub gözlerini Cəmilə dikmişdi. "Rast"-ın "Rak" şöbələrində gəzişən səs Səməndər quşu kimi od saça-saça göylərin dərinliyinə doğru uçurdu. O, göyün Segah qatını keçdi, Şüş-tər qatını keçdi, Şur qatını keçdi, Rast qatına çatdı. Lakin səs dayanmadı. Bütün qatlardan yüksəkdə göyün yeni səs qatını yaratmağa başladı".

Qərib Mehdi 60 ildir bu ədəbiyyatın içindədir. Yazdıqları göz qabağındadır: lirik və satirik hekayələr, mənsur şeirlər, povestlər, publisistik məqalələr... Bəlkə yazma bilmədikləri yazdıqlarından artıqdı. Qəribin bu dünyada heç bir vəzifəsi olmayıb. Təhsili belədir ki, 19 yaşında Gəncədə fəhlə-gənclər axşam məktəbini, 35 yaşında Gəncə Dövlət Pedaqoji institutunun ibtidai təhsil pedaqogikası və metodikası fakültəsini bitirib. Əmək fəaliyyətinə poçtalyonluqla başlayıb, sonralar teatrda aktyor, dəmir-beton memulatu zavodunda bəna, suvaqçı, betonçu, armaturçu, qaynaqçı işləyib. İnstitutu bitirəndən sonra Qərib 5-6 il orta məktəbdə müəllim işləyib. Və nəhayət, 1971-ci ildə Gəncə Pedaqoji institutunda çoxtirajlı "Yüksəliş" qəzetinin redaktoru olub, bir xeyli müddət də Gəncə Alimlər evi nəzdində "İlham" ədəbi birliyinə rəhbərlik edib. Bir sözlə, Qərib Mehdiyə bir neçə mənada "zəhmətkeş yazıçı" titulu bəxş etmək olar. Birinci halda: Qərib müəllim böyük bir filə sahibidi, oğul-uşaq sarıdan özünə əziyyət verməyib (hamısını da yerləşdirib, ata kimi hamı ona həsəd çəkə bilər) və Qərib müəllim o boyda ailəni maaşı və qonorarı ilə dolandırır. Otuz dörd il əvvəl Qərib müəllimin Gəncədəki o kasıb evində qonaq olanda Çexovun bu sözlərini xatırlayırdım: "Ədəbiyyatçı olmaq - rahatlıq bilməmək, dadlı yeməklərdən məhrum olmaq, həmişə qonorar gözləmək və heç bir zaman cibdə bir quruş belə pul görməmək deməkdir. Həqiqətən də çətin, əzəblı, tikanlı bir yoldur". Qərib müəllim bu əzəblı, tikanlı yolu şərəflə keçib və əsil ata, ailə başçısı vəzifəsini şərəflə yerinə yetirib. İkinci halda: Qərib Mehdi həqiqətən zəhmətkeş yazıçıdır. 1967-ci ildə, "İşıq" adlı ilk kitabından üzə bu illərə iyirmi beşdən artıq kitabı çıxıb.

Həmişə onu düşünəndə vaxtilə anasına həsr etdiyi "Qərib hey" hekayəsindəki o harayı xatırlayıram. "Bəzən bir könül sındırmaq istəyirəm, bəzən birisinə yuxarıdan baxmaq istəyirəm; bəzən birisinin vəzifəsində gözüm olur, ona quyu qazmaq istəyirəm, anamın səsi gəlir; "Qərib hey!.." Bəzən paxıllıq hissi qəlbi mi didir, dostlarımlın, yoldaşlarımlın, yüksəlişinə, şöhrətinə darılıram, bəzən haqqı nəhaqqın pəncəsinə vermək istəyirəm, anamın səsi gəlir: "Qərib hey!" Bu ana nəsihəti Qəribin bütün həyat yoluna işıq saçdı və Qərib o mənəvi təmizliyi əsərlərində də obrazlarının həyat tərzinə "köçürə" bildi. Burada bir haşiyyə çıxmaq istəyirəm. Görkəmli yazıçı-ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayev Qərib Mehdiyəvin "Qərib hey!.." hekayəsini oxumuş və o əsəri "kövrək hisslərin poetikası" adlandırmışdı və o "Gəncə

səfəsi" bizə yaxşı tanışdır. Hansı sorgöz müdirinsə məşuqəsi olmaq darsa, ərə getmək daha yaxşıdır. Nəvə-Nicat isə gözlerimiz qarşısında böyüyür, yaşa dolur, anasının yanında yaşasa da, babasının tərbiyəsilə kamilləşir. Faiqə gəlincə, dövrən onların olsa da, jılız mənəviyyatları belələrini mənəvi uçuruma sürükləyir. Təbii ki, povestdə Qəribə məxsus şirin təhkiyə tərz, hər bir hadisənin mahiyyətinə varmaq cəhdi və ən əsası lirik-psixoloji incələmələr, ana dilimizin şəhdi-şəkəri povestin məziyyətləri sayılmalıdır. Özünü də maraqlıdır ki, müqayisə etdiyim bu iki povestdə Qərib Mehdi 60 qəhrəmanları musiqi ilə nəfəs alan insanlardır. Ancaq deyim ki, birinci povestdə-sonda RAS-Tın qalibiyyətli sədalarını eşidiriksə, ikinci povest sanki BAYATI ŞİRAZ üstə köklənib, qəmli, amma sonu nikbinlik doğurur.

Qərib Mehdi 60 ildir bu ədəbiyyatın içindədir. Yazdıqları göz qabağındadır: lirik və satirik hekayələr, mənsur şeirlər, povestlər, publisistik məqalələr... Bəlkə yazma bilmədikləri yazdıqlarından artıqdı. Qəribin bu dünyada heç bir vəzifəsi olmayıb. Təhsili belədir ki, 19 yaşında Gəncədə fəhlə-gənclər axşam məktəbini, 35 yaşında Gəncə Dövlət Pedaqoji institutunun ibtidai təhsil pedaqogikası və metodikası fakültəsini bitirib. Əmək fəaliyyətinə poçtalyonluqla başlayıb, sonralar teatrda aktyor, dəmir-beton memulatu zavodunda bəna, suvaqçı, betonçu, armaturçu, qaynaqçı işləyib. İnstitutu bitirəndən sonra Qərib 5-6 il orta məktəbdə müəllim işləyib. Və nəhayət, 1971-ci ildə Gəncə Pedaqoji institutunda çoxtirajlı "Yüksəliş" qəzetinin redaktoru olub, bir xeyli müddət də Gəncə Alimlər evi nəzdində "İlham" ədəbi birliyinə rəhbərlik edib. Bir sözlə, Qərib Mehdiyə bir neçə mənada "zəhmətkeş yazıçı" titulu bəxş etmək olar. Birinci halda: Qərib müəllim böyük bir filə sahibidi, oğul-uşaq sarıdan özünə əziyyət verməyib (hamısını da yerləşdirib, ata kimi hamı ona həsəd çəkə bilər) və Qərib müəllim o boyda ailəni maaşı və qonorarı ilə dolandırır. Otuz dörd il əvvəl Qərib müəllimin Gəncədəki o kasıb evində qonaq olanda Çexovun bu sözlərini xatırlayırdım: "Ədəbiyyatçı olmaq - rahatlıq bilməmək, dadlı yeməklərdən məhrum olmaq, həmişə qonorar gözləmək və heç bir zaman cibdə bir quruş belə pul görməmək deməkdir. Həqiqətən də çətin, əzəblı, tikanlı bir yoldur". Qərib müəllim bu əzəblı, tikanlı yolu şərəflə keçib və əsil ata, ailə başçısı vəzifəsini şərəflə yerinə yetirib. İkinci halda: Qərib Mehdi həqiqətən zəhmətkeş yazıçıdır. 1967-ci ildə, "İşıq" adlı ilk kitabından üzə bu illərə iyirmi beşdən artıq kitabı çıxıb.

"əsər" yazır. Göründüyündən ifrat dərəcədə artıq görünmək arzuları puça çıxır, çünki içində onu böyüdəcək mənəvi bir tərər yoxdur. O, hətta yaxşı baxmadığı anasının vəfatından da öz cılız məqsədi üçün yararlanmağa çalışır. Burda da uğursuzluğa düşür olur. Fikrimizcə, Qərib müəllim bu obraza həddindən artıq karkatura cizgiləri bəxş edib. Onsuz da bu tipli mənfiler ruhən də, daxilən də, hərəkət və əməl baxımından da eybəcərdir, onları daha da eybəcərləşdirmək, ifşanı ifrat qrotesk səviyyəsinə çatdırmaq o qədər də effektiv görünmür. Amma bu da Qərib Mehdi 60 müşahidə "teleskopu" əsasən daha çox belə olduğu jurnalistika və elm aləminin, evlər idarəsinin, redaksiyaların üzərinə tuşlanır və yazıçı öz "marallar"-nın qolundan tutub bircə-bircə onları bizə tanıdır. Kimdir bunlar? İstedadsız bir insan-Çıraq müəllim. Özünü hamıdan yuxarıda görmək arzusu ilə yaşayan bu adam "Mıx-mısmar müəssisəsinin tarixi" haqqında

Qərib Mehdi dəyişilən dövrənin havasını, mənəvi iqlimini bəsirət gözü ilə yaxşı müşahidə edir. "Humanist" povestində belə bir cümlə ilə rastlaşıraq: "Bir həyətdə dörd ailə yaşayırdı. Dolanışıqlarının maddi çəkisinə, nüfuzlarının əhatə dairəsinə görə bir-birindən fərqlənirdilər. Yeni, qapıları bir həyətdə açılan bir dörd ailə dördmərtəbəli evə bənzəyirdi". Qərib Mehdi dövrün bu təzadlarını ustalıqla təsvir etməyə çalışır və əksərən buna nail olur. Lirik ruhlu Qərib Mehdi 60 satırda sövq edən də elə bu fərqli "mərtəbələrdir".

Yazmamaq olmur, Qərib müəllim! Yaz! Bizləri bizə tanı! Yeni əsərlərin intizarında yığıq...Və yazının səksənə gəlib çatmasından qorxub eləmə...